

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

SCHOOLOEFENINGEN,
OF
HANDLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCH
TAALKUNDE,
IN HET
SPELLEN, LEEZEN
EN SCHRIJVEN.

Obra 8409

**SCHOOLOEFENINGEN,
OF
HANDLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCH E
TAALKUNDE,**

**IN HET
SPELLEN, LEEZEN
EN SCHRIJVEN,
BIJ VRAAGEN EN ANTWOORDEN
SAMENGESTELD,
EN
MET VOORBEELDEN OPGEHELDERD,
ten dienste der Stads-schoolen in Haarlem,**

**TE HAARLEM, bij J. J. BEETS, Boek- en Papier-
verkooper, in de Groote Houtstraat,**

VOORBERICHT

van de INSPECTOREN der STADS-
SCHOLEN in HAARLEM.

AAN DEN LEEZER.

Aan de Schooljeugd bandleiding te geven tot de kennis, altans van de noodzaakelijkste regelen, onzer taal staat in een naauw verband met derzelver beschaaving. Overtuiging hier van heeft ons tot het bij-één-brengen van dit opstel gebracht. Ons oogmerk was vooral, eenige voorbeelden ter beoefening onzer Taal-regelen onder het oog der kinderen te brengen; dan, hier door wierden wij gedrongen de voornaamste regelen bij één te verzamelen en te doen voorafgaan. In het Aanbangzel volgen de voorbeelden, die ter proeve genoegzaam zullen zijn en door de Meesters op eene soortgelijke wijze kunnen worden vermeerderd. De nieuwste Psalmberijming heeft eene goede spelling, en is in veeler banden, waarom wij hier uit de voorbeelden ontleenden.

De Algenoegzame zeegene genadig alle welgemeende pogingen ten goede der jeugd!

Ten bewijze van echtheid zal dit voorbericht getekend worden door onzen Scriba

18 Jan. 1796.

A. Rutgers.

SCHOOLOEFENINGEN,
 OF
HANDLEIDING
 TOT DE
NEDERDUITSCH E TAALKUNDE
 IN HET
SPELLEN, LEEZEN EN SCHRIJVEN.

I HOOFDSTUK.

Over de Letters.

- 1 V. Hoe veel Letters heeft men in het Nederduitsch?
 A. Zes en twintig.
- 2 V. Hebben de Letters altijd dezelfde gedaante?
 A. Neen; men heeft vijfderlei gedaante, namelijk: *Duitsche, Romeinsche of Latijnsche, Cursieve of gebogene, Schrijffletters* en eindelijk *lopende Schrift*; en dan van ijder soort nog tweeërlei figuren: *Capitaale of Hoofdletters* en *Gemeene*.
- 3 V. Wat zijn *Duitsche* Letters?
 A. Die men van ouds in onze Nederduitsche boeken gebruikt heeft, als:

Capitaale A B C D E F G H I K L M N
 O P Q R S T U V W X Y Z.

Gemeene a b c d e f g h i j k l m n o p q r s
 t u v w x y z.

A

Schooloefeningen.

- 4 V. Van waar komen de *Latijnsche* Letters?
 A. Van de oude Romeinen, die altijd deze gedaante gebruikten, als:

Capitaale ABCDEFGHIJKLMNOP
 QRSTUVWXYZ.

Gemeene abcdefghijklmnopqrstu
 vwxyz.

- 5 V. Wat zijn *Cursieve* Letters?
 A. Letters die wat gebogen zijn, als:

Capitaale ABCDEFGHIJKLMN
 OPQRSTUVWXYZ.

Gemeene abcdefghijklmnopqrstu
 vwxyz.

- 6 V. Wat zijn *Schrijfflossers*?
 A. Die men in het Schrijven gebruikt, als:

Capitaale A B C D E F G H
 I J K L M N O
 P Q R S T U V W
 X Y Z.

Gemeene a b c d e f g h i j k l m
 n o p q r s t u v w x y z.

7 V. Wat is *loopend Schrift*?

A. Alle schrift, waar in de letters dicht aan één verbonden zijn om in het schrijven spoed te maaken, 't welk ieder doet naar zijne verkiezing. Dit schrift is nu in gedrukte boeken buiten gebruik.

8 V. Worden alle letters in het begin, midden en einde van een woord op dezelfde wijs geschreven?

A. Van ouds was hier verschil in. Van daar dat men nog tweërlei *J* en *d*, *r* en *z*, *g* en *f* vindt.

9 V. Wanneer gebruikt men de *Grave* of *Capitale* letters?

A. In 't begin van elk schrift, achter ieder punct, ook als men naamen van personen, steden of landen schrijft, en vooral bij Godlijke naamen. In den Bijbel heeft het geheele woord H-E-E-R-E grootte letters, als 'er in den grondtekst *Jab* of *Jehovah* staat.

Ook gebruikt men deze letters voor *Talleters*; zoo is M 1000, D 500, C 100, L 50, X 10, V 5, I 1, en bij samenvoeging III 3, IV 4, VI 6, XI 11, XVIII 18, XX 20, LX 60, DCXV 615, en MDCCXCVI 1796, enz.

10 V. Hoe verdeelt men de Letters?

A. In *vocalen* of *klinkers*, en *consonanten* of *medeklinkers*.

11 V. Wat zijn *Vocaten*?

A 2

A.

Schooloefeningen.

- A. Die zes letters, die op zich zelve staan-
de, klank geven: als *a, e, i, o, u, y*.
- 12 V. Is er geen onderscheid tusschen *y* en *ij*?
- A. De *y* is eigenlijk de Grieksche *u*, als in
Egypte, bryfop; De *ij* is een dubbelde *i*,
als in *gij, mij*, welke men oudstijds uit-
sprak *gi, mi*.
- 13 V. Wat zijn *consonanten* of *medeklinkers*?
- A. De overige twintig letters, *b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, z*, die op zich zelf geenen klank geven, maar om dien te geven een vocaal bij zich nodig hebben, als *be, ce, de, ef*, enz.
- 14 V. Waarom telt gij de *j* onder de consonanten?
- A. Om dat ze onderscheiden is van *i*, als in *Jacob, Jobannes, injagen*.
- 15 V. Is 'er geen verschil tusschen zachte en harde letters?
- A. Ja; de zachte zijn *b, d, g, v, z*, in *bal, das, dog, vel, zullen*; de harde *p, t, ch, f, s*, in *pal, tas, doch, fel, sullen*. Ook is de *c* somtijds zacht, namelijk voor de *e, i* en *ij*, als in *ceder, cirkel, cijder*; doch hard voor *a, o* en *u*, als *Capitaal, Jacob*, of schoon men voor de *c* in 't laatste geval ook *k* gebruiken kan. In eenige onduitsche naamen van plaatzen wordt de *ch* uitgesproken als *sj*, gelijk in *China, Cochin*.
- 16 V. Komen de *Q* en *X* nog te pas?

- A. Niet dan in onduitsche woorden, als *Quintus*, *Xerxes*; anders gebruikt men daarvoor *kw*, *ks*, als in *kwaad*, *reeks*, enz.
- 17 V. Waarom gebruikt men soms twee vocalen bij één?

A. Als het twee gelijke vocalen zijn, verlenkt men 'er den klank door; gelijk in *al*, *aal*, *bef*, *beef*. Als het twee-ongelijke vocalen zijn, vermengt men 'er den klank door, zoo dat men van ijder vocaal wat hoort, gelijk in de *Diphtongen* of *tweeklanken*

ae, *ai*, *au*, *aau*, in *waereld*, *bair*,
paus, *naauw*.

ei, *eu*, *eeu*, in *leid*, *deur*, *leeuw*.
ie in *lier*.

oe, *ou*, *ooi* in *doek*, *koud*, *kooi*.
ui in *muis*.

Zoo ook in de *Triphtongen* of *drieklanken*
ieu in *nieuw*.

oei in *foei*, *bloei*.

- 18 V. Heeft men niet nog *æ* en *œ*?

A. Niet in woorden van onze taal, maar wel in onduitsche, als *Ægypte*, *OEdipus*.

II HOOFDSTUK.

Over het Spellén en Leezen.

- 19 V. Wat is *spellén*?

A 3

A.

Schooloefeningen.

- A. Die letters die te samen in een woord een onderscheidenen klank uitmaaken, bij één te voegen, onderscheidenlijk op te noemen en zoo het geheele woord uit te spreken.
- 20 V. Hoe veel letters maaken een onderscheidenen klank uit?
- A. Somtijds doet het éne letter, als het een vocaal is, als in *A-dem*, *E-zel*; somtijds een of meer vocalen met hare consonanten, die dan voor of achter staan, als in *ba-bel*, *doo-gen*, *stui-ken*, *blaas-balk*.
- 21 V. Wat is een *Syllabe* of *Lettesgreep*?
- A. Elke onderscheidene klank, dien men bij het uitspreken van een woord kan hooren.
- 22 V. Hoe veel *Syllaben* heeft een woord?
- A. Zoo veel klanken als men 'er in hoort; soms éne, als in *al*, *boom*; soms twee, in *sa-fel*; soms drie, in *ko-per-draad*; soms vier, in *barm-bar-tig-beid*; soms vijf, in *gae-der-tie-ren-beid*; soms meer.
- 23 V. Hoe veel vocalen zijn 'er in eene *Syllabe*?
- A. Altijd moet 'er één in zijn, om dat daar de klank van afhangt; doch 'er kunnen ook meer zijn, als de klank verlengd of vermengd wordt, gelijk te vooren gezien is, in *aal* en *beef*, ook in *Twee-* en *Drie-*klanken, vr. 17.

Schooloefeningen.

7

24 V. Hoe veel consonanten zijn 'er in eene Syllabe?

A. Die behoeven 'er niet altijd te zijn; meestal echter vindt men ze 'er in, zo voor als achter de vocaal, gelijk in *val-len*, *schrob-ben*, *spreek-stoel*.

25 V. Welke consonanten moet ik in het spellen tot eene Syllabe brengen?

A. In de eerste syllabe alle die voor de vocaal gaan, zoo ook in de laatste die 'er op volgen; maar in 't midden van een woord is dit moeilijker en moet alleen door het gebruik geleerd worden.

26 V. Zijn hier niet eenige regelen op?

A. Ja; men dient altans in acht te nemen, dat *ten eersten* als 'er in woorden, die niet zijn samengesteld, een consonant tuschen twee vocalen komt, die consonant tot de volgende behoort, als *bo-ter*, *ba-ver*; *ten zden*, als 'er twee gelijke consonanten naast elkander staan, de eerste tot de eerste, de laatste tot de volgende syllabe behoort, als *lap-pen*, *stal-len*; *ten derden*, dat sommige letters in het midden van een woord nooit van elkander kunnen gescheiden worden, als de *cb*, *sch*; *ten 4den* dat men in samengestelde woorden ijdel woord zijn onderscheidenen klank doe behouden, en dus hier van ook eene onderscheidene syllabe maake, als in *brood-mes*,

A 4

bof-

- 26) *bos-bouding*, *steen-slijper*, enz. zoo ook de voorzetsels in de samengestelde woorden *be-stuur*, *be-klonken*, *uit-ademen*, *in-en-ten*, *op-eeten*, *af-eeten*, enz.
- 27 V. Waar op moet men bij het uitspreken der Letters in het Spellén allermeest letten?
- A. Dat elke Vocaal haren eigenen klank en ijder Consonant zijne zachtheid of hardheid behoude, en men dus *en* niet uitsprekke als *in*, *gij* niet als *gai*, *vel* niet als *fel*, *top* niet als *top*, *ver* niet als *var*, *wel* niet als *weël*.
- 28 V. Wat is leezen?
- A. Alle de woorden van een zin achter een onderscheidenlijk optenoemen, ten einde daaruit de meening des Schrijvers te verstaan, als men voor zich zelve leest; of die aan andere te doen verstaan, als men voor andere leest.
- 29 V. Wat moet men bij het leezen voor zich zelve in acht neemen?
- A. Dat men alle woorden samenneemt, die tot ééne volzin behooren om de meening des schrijvers recht te vatten, 't welk ons oogmerk in het leezen is.
- 30 V. Waaraan weet ik, wat al of niet tot ééne volzin behoort?
- A. Aan de Zinscheidings-tekenen, zonder welke alles onverstaanbaar of dubbelzinnig is, gelijk in het bekende Raadzel: *de*

vrou-

Schooloefeningen.

vrouwen in het Noorderland hebben tien vingers aan elke hand vijf en twintig aan banden en voeten. Zeg eens, hoe wij dit tellen moeten. Als men de Zinscheiding achter: tien vingers, en achter: vijf zet, is het Raadzels opgelost; vergelijk v. 40. en vervolgens.

31 V. Wat moet ik bij het leezen voor andere in acht neemen?

A. De volgende regelen:

Vooreerst, dat men elk woord geheel uitspreke, en dus ook de laatste letters.

Ten tweeden, dat men ijder klank duidelijk doe hooren.

Ten derden, dat men bij de zinscheidings tekenen een weinig ruste.

Ten vierden, dat men in het leezen den nadruk hooren doe bij die woorden, waarop die naar het oogwit des Schrijvers vallen moet.

Ten vijfden, dat men ijder volzin leeze, zoo als men dien in een gewoon gesprek zou uitspreken; naamlijk: iets dat gevraagd wordt, vraagsgewijs; iets daar men verwondering over te kennen geeft of eenige aandoening, op een toon van uitroeping, blijdschap of geklag, naar dat de zin vordert.

III. HOOFDSTUK.

Van de Spel- en Lees-tekenen.

- 32 V. Hoe veelerei foort van *Spel*- en *Lees-te*kenen heeft men?
- A. Men telt 'er acht op; tekenen van *afscheiding*, van *uitlating*, van *vereeniging*, van *nadruk*, van *zinscheiding*, van *insluiting*, een *vraagteken* en *uitroepeten*.
- 33 V. Wat teken van *afscheiding* is er?
- A. Twee stippen boven een vocaal, die aanduiden dat dezelve een nieuwe syllabe uitmaakt en geen gemengden klank geeft, als in *Be-ër* niet *Beer*, *Jo-ël*, *Ebenba-ë-zer*, *Je-ï-ël*.
- 34 V. Wat tekenen van *uitlating* heeft men?
- A. Drie; een *Apostroph*, het *afkappings* en het *samentrekkingsteken*.
- 35 V. Wat is de *Apostroph*?
- A. Een klein half maantje voor of achter de letter; ten bewyze dat er een woord of letter ontbreekt, gelijk in: *' buis* voor *te buis*, *'t buis* voor *het buis*, *'s nachts* voor *des nachts*.
- 36 V. Wanneer gebruikt men het *Afkappings*-teken?
- A. Als men de *o* op 't einde van een woord uitlaat, zet men een streepje boven de vorige letter, die dat aanwijst, als in: *boude* voor *bouden*.

- 37 V. Wat is het *Samentrekkingsteken*?
- A. Een haakje boven een woord, aanduidende, dat er eene letter is weggelaten, als in *aem*, *goën*, *paën* voor *adem*, *goden*, *paden*.
- 38 V. Wat is het *Vereenigingsteken*?
- A. Een of twee streepjes in 't midden van een woord, ter aanduiding, dat het voorste en achterste gedeelte tot het zelve woord behoort, als in samengestelde woorden: *Hofmeester*, *Comtoir-bedtende*; en op het einde van een regel, gelijk in het woord: *boden*.
- 39 V. Wat teken van *nadruk* is 'er?
- A. Een schuins streepje boven een syllabe, waardoor geleerd wordt, dat op die syllabe de nadruk in de uitspraak moet vallen. Bij voorb. *overweegen* en *overweegen*; *daar is een mensch* en *daar is maar een mensch*; *ik weet wel*, *dat by het welgemaakt heeft*.
- 40 V. Wat tekenen van *Zinscheiding* heeft men?
- A. Een *comma* (,) een *punt* (.), een *halve punt* (;), en een *dubbele punt* (:).
- 41 V. Waartoe dient een *Comma*?
- A. Om te leeren, dat men woorden genoeg heeft, daar men een zin aan hechten, en dus wat rusten kan, offchoon de volz. zin nog niet uit is, als: *Men heeft mij gezegd, dat de man, en de vrouw is uitgegaan*.

- gaan. Elk gevoelt, dat schoon men achter gezegd en *man* wat kan rusten, 'er nog iets volgen moet.
- 42 V. Waartoe dient een *Punct*?
- A. Om te doen zien, dat de volzin uit is.
- 43 V. Waartoe dient dan de *halve punct* (;) en *dubbele punct* (:)?
- A. Om te leeren, dat men langer rusten moet dan bij een comma, offchoon men nog iets tot voortzetting der rede te zeggen heeft, als: *Men zegt, dat de man, en de vrouw is uitgegaan; niet de man alleen, maar ook de vrouw: ook moesten zij beide uit om spijsze, namelijk: brood, te koopen.* En dan gebruikt men best de *halve punct*, ook wel *semicolon* genoemd, tot redegeving of tegenstelling; de *dubbele punct*, tot verklaring.
- 44 V. Wat tekenen van *insluiting* zijn 'er?
- A. De *dubbele comma*, de *parenthesis* en *twee baakjens*.
- 45 V. Wat duidt de *dubbele comma* aan?
- A. Dat is een bewijs van aanhaaling van eens anders gezegde, als: *Paulus zegt: „De „Godzaligheid is tot alle dingen nut.”*
- 46 V. Wat is een *Parenthesis*?
- A. Twee grootere halve maanen voor en achter een volzin, dien men in het midden van een rede wil hebben ingevuld, als: *bij is (gelijk men zegt) reeds vijftig jaren oud.*

- 47 V. Wat duiden *twee baakjens* aan?
- A. In den Bijbel duiden die aan, dat het woord, 't welk daar tuschen staat, niet in den Grondtekst gevonden wordt, als: *Zalig [zijn] de arme van geeste.*
- 48 V. Wat tekenen eindelijk zijn 'er om de wijze of den toon, waar op men in het leezen iets voordragen moet, te onderscheiden?
- A. Het *vraagteken* (?) en het *uitroepteken* (!) het eerste, als men iets vraagen moet: *waar woont gij?* het andere bij verwondering of uitdrukking van eenige hartstogt, ook wel bij eene aanspraak, als: *o! ai mij! belaa! wee u! mijn Heer!*, dienende die beide tekenen dan ook tot Zinscheidings-tekenen.

IV. HOOFDSTUK.

Over de Spellinge der woorden bij het Schrijven.

- 49 V. Is 't ook nodig dat men op de wijze van spellinge bij het Schrijven lette?
- A. Ja, wijl hier van tot recht verstand onzer meeninge zeer veel afhangt en eene enkele letter een groot verschil kan maaken, bij voorbeeld in *nog* en *noch*, (en niet.), *dog* (een hond) en *doch*, *kloek* en *klok*, *sullen* en *zullen*. Ook zet dit aan het schrijven netheid bij.

- 30 V. Waar op moet men hier dan letten?
 A. Dat men niet te veel, niet te weinig, en vooral geen verkeerde letters gebruike.
- 31 V. Wanneer gebruikt men te veel letters?
 A. Als men letters gebruikt, die men bij de uitspraak in 't geheel niet hooren kan, en dus overtollig zijn, ten zij dat om eene andere rede noodzaaklijk wordt. Zoo is overtollig
 de *c* voor *k* in *ick*, *haack*.
 de *b* achter *g* in *boogh*, *gangh*.
 de *k* achter *g* in *gangk*.
 de *t* achter *d* in zulke woorden, waar in de *t* geen onderscheidend merkteken is, als in *Godt*, *doodt*.
 de *n* en *w* in *mijn* en *uw*, als wij den persoon zelfs noemen, by voorbeeld: *hy staat mijn*, *ik zie uw*, 't welk zijn moet: *bij staat mij*, *ik zie u*; doch wanneer *uw* en *mijn* bij een ander woord gevoegd worden, als: *bij staat mijn hond*, *ik zie uw huis*, dan moet het *mijn* en *uw* zijn.
- 32 V. Behoort de dubbele *a*, *e*, *o* en *u* ook tot de overtollige?
 A. Ja, ten minsten in woorden, die in het enkelvoudige of oorspronlijke maar eene van die letters hebben; zoo komt van *pad*, *paden*, niet *paaden*, *bedeten* van *bidden*, *deken* van *dek*. Woorden; die in het enkelvoudige of oorspronlijke twee dier let-

letters hebben, kan men bij verlenging ook met twee blyven spellen, als *staaten*, *sleepen*, *deelen*, *grooten*, *vuuren*, als afkomstig van *staat*, *sleep*, *deet*, *groot*, *vuur*. Dit moet altans plaats hebben in woorden van eene syllabe, waar men de lange *a*, *e*, *o*, *u* duidelijk hoort, en derzelve samenstelling; zoo is het in *tbee*, *tbeewater*, *zee*, *zeegolf*, *wee*, *weedom*, *raa*, enz. In sommige woorden is ook de dubbele vocaal een teken van onderscheidinge als in *geome* (niet eene), onderscheiden *van gene*, (de gene); in *zoo*, *alzo* en in *naa* (ergens heen) of *naar* (volgens), wel te onderscheiden van *zo* (indien) en *na* (achter.)

- 53 V. Kan men ook te weinig letters gebruiken ?
 A. Ja, wijl men sommige letters heeft, die vaste kenmerken zijn van of tot welken persoon men spreekt, als de *t* in *gy deedt* in onderscheiding van *bij deedt*; en in *zegt mij*, 't welk het meervoud is van *zeg mij*. Zie VI. 95.
- 54 V. Welke letters kan men verkeerd gebruiken ?
 A. Hier komen meest in aanmerking de zachte en harde letters, die men wel onderscheiden moet; ook de *y* en *ei*.
- 55 V. Is het niet om het even, of men op het einde van een woord een *d* of *t* gebruikt ?
 A. Neen; altans woorden, die by verlenging een *d* hebben, moeten ook in 't enkelvoudi-

dige een *d* hebben, als *graad*, *bard*, *raad*, *bad*, *gebod*, *band*, *wijsheid*, *barmhartigheid*, om dat hier van komt *graaden*, *barde*, *raaden*, *baden*, enz. Daarentegen spelt men met een *t* in onderscheiding van de zoo evengenoemde *graat*, *bart*, *raat*, *baat*, *want*, *gebit*, om dat hier van bij verlenging komt *graaten*, *barten*, *raaten*, *baaten*, *wanten*.

56 V. Moët ik dit ook bij de *v* én *f*, de *f* en *z* in acht neemen?

A. Wyl de letters *v* en *z* in 't einde van een woord wat al te zacht van uitspraak zijn, houdt men in zulke woorden, die bij verlenging *ven* en *zen* hebben, de *f* en *s*, als in *bof*, *zelf*, *huis*, *kaas*, of schoon hier van komt: *boven*, *zelven*, *huizen*, *kaazen*.

57 V. Moet ik ook onderscheid tusfchen de *g* en *cb* maaken?

A. Ja; altans die woorden die bij verlenging *gen* maaken, moeten met een *g* gespeld worden, als: *dragt*, *jagt*, *gelag*, wyl het bij verlenging is: *dragen*, *jagen*, *gelagen*. Anders schrijft men: *gelach* van *lachen*, *gepoch* van *pochen*, *gedachte* van *denken*. Ook moët men wel onderscheiden: *dog* (een hond) en *doch*, *weg* (daar men op gaat) en *wech*, *nog* en *noch* (en niet), *echt* en *egt* (van *eggen*), *ligt* (hijligt) en *licht* enz.

Som-

Sommige spellen een *g*, bij verlenging van woorden, die op *cb* eindigen, voor de *cb*; en schrijven dus: *lagcben*, *pagcben*, *tigcbelen*, *ligcbaam*; doch de *g* is hier oneigen en vreemd: Beter daarom *lacbcben*, *pocbcben* enz. met herhaling der *cb*, of liever, met uitlating der *cb* om de hardheid der verdubbeling: *lachen*, *pochen*, *tichelen*, *licbaam* enz.

58 V. Wat verschil is 'er tusfchen *ij* en *ei*?

A. De *ij* gebruikt men best in woorden, die in oude tijden met *i* of een dubbele *ii* gespeeld wierden, gelijk in *gij*, *mij*, *bij*, *tijd*, *slijt*; anders spelt men dien klank met *ei*, als: *meid*, *grootheid*, *eigendom*, *verbeiden*. Altans 'er is veel onderscheid in *meiden* (dienstboden) en *mijden* (vermijden,) naa huis *leiden* en smerte *lijden*, het vee *weiden* en *wijden* (inwijden,) spijs *berijden* en een paerd *berijden*, *peil* en *pijl*, *steil* en *stijl* enz. De *ij* achter *e* of *u* te gebruiken en dus: *meijd* voor *meid*, *buijs* voor *buis* te spellen, is overtolligheid.

59 V. Mag ik in woorden, die geen zuiveren klank van *aa* hebben, ook *ae* gebruiken?

A. Veele doen dit in de woorden: *waereld*, *staart*, *paerd*; doch men kan ook *wéereld*, *staart*, *paard* schrijven. Altans daar de *a* zuiver gehoord wordt, komt geen *ae* te pas; als in: *baak*, *waak*, *laat* enz.

60 V. Hoe moet men onduitsche woorden spellen?

A. Men kan die houden, zoo als zij in hunne eigene taal gespeld worden, als: *Jesus*, *Christus*, *Philippus*, *Alexander*, 't welk eigene naamen zijn. Anders kan men ze ook naar onze taal veranderen, gelijk in de overgenomene woorden: *profeet* voor *propheet*, *predikant* voor *predicant*, *diaken* voor *diacon* enz.

V. HOOFDSTUK.

Van de verandering der woorden, bijzonder der naamwoorden.

61 V. Blijven de woorden, die men gebruikt, altijd onveranderlijk?

A. Neen; de meeste woorden, alrens de voor-naamste, die in een gesprek of rede te pas komen, worden verlengd of verkort, en dus veranderd, naar dat men 'er iets van zeggen wil.

62 V. Welke blijven dan onveranderlijk?

A. De *tijdwoorden*, de *koppelwoorden*, de *voorzetsels*, *uitroepwoorden* en de zoo genoemde *bijwoorden*; door welke laatste men de wijze, waarop iemand iets doet, te kennen geeft.

Tijd-

Tijdwoorden zijn: *Nu, altijd, dagelijks, morgen enz.*

Koppelwoorden zijn: *En, noch, maar, want, doch, enz.*

Voorzetsels zijn: *Aan, achter, bij, door, in, langs, met, na, op, tot, voor enz.*

Uitroepwoorden zijn: *o, ach, foei, wee enz.*

Bijwoorden zijn: *veel, zeer, grootelijks, zwartachtig, wijsfelijk enz.*

- 63 V. Hoe onderscheidt men de woorden, die voornamelijk in eene rede of gesprek te pas komen?
- A. In *naamwoorden en werkwoorden.*
- 64 V. Waarom zegt gij, dat die voornamelijk te pas komen?
- A. Om dat ik van een persoon of zaak nooit spreek, zonder 'er bij te voegen, wat die persoon of zaak is, werkt of doet. Het eerste nu drukt het *naamwoord*, het laatste het *werkwoord* uit. Zoo zijn in de woorden: *Jacob komt, de man wandelt, de vrouw is spaarzaam, enz. Jacob, de man, de vrouw, het* onderwerp der rede en dus het *Naamwoord*; de woorden: *komt, wandelt, is spaarzaam*, drukken het werk, de bezigheid of het bestaan van dat onderwerp uit en heeten daarom *Werkwoorden*.
- 65 V. Zijn alle de *naamwoorden* van eenerlei aart?
- A. Neen; men heeft *zelfstandige naamwoorden*

den en *bijvoeglijke naamwoorden* substantiven en adjectiven)

66 V. Wat onderscheid is tusschen zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden?

A. De eerste wijzen de zaak of persoon aan, daar men van spreekt; de laatste eene eigenschap, die men 'er aan toeschrijft. Zoo zijn, wanneer ik zeg: *de braave Jacob, de getrouwe waaker, een groot huis*, de woorden: *Jacob, waaker en huis, zelfstandige naamwoorden*, maar: *braaf, getrouw, groot*, zijn eigenschappen, en dus *bijvoeglijke woorden*. Dus zijn ook: *boom, knecht, hand, vrouw, stad, land, man, beest, wijsheid*, enz. zelfstandige naamwoorden, die op zich zelf staande reeds eenig onderwerp aanduiden; doch bijvoeglijke zijn: *klein, gering, dwaas, ruim, eindig, gemakkelijk*, enz., wijl zij zonder bijvoeging van een of ander onderwerp 't welk *klein, gering*, enz., is, niets betekenen.

67 V. Ondergaan die naamwoorden dan zoo veel veranderingen?

A. Ja, naar hun *getal*, hunne *naamvallen* en *geslachtten*.

68 V. Hoe naar hun *getal*?

A. Door overgang van het *enkelvoudige*, als men van één, tot het *meervoudige*, waarin men van meer spreekt.

69 V. Hoe geschiedt die overgang?

A. Door

A. Door achter het enkelvoudige te zetten *n*, *s* of *en*, gelijk van *behoefte*, *gedachte* komt: *behoefsten*, *gedachten*; zoo ook *lappen*, *tobben*, *poppen*, van *lap*, *tob*, *pop*, (want oudstijds was het *lappe*, *tobbe*, *poppe*) van *vader*, *moeder*, komt: *vaders* *moeders*; van *vrouw*, *buis*, *pomp*, komt: *vrouwen*, *buizen*, *pompen*; en dat zoo wel in bijvoeglijke als zelfstandige woorden. Men zegt toch: *een groot buis*, maar ook *groot buizen*, enz. Woorden die in het enkelvoud op *f* en *s* eindigen, veranderen bij het meervoud, de *f* in *v*, de *s* in *z*, als *hof*, *boven*; *buis*, *buizen*, verg. vr. 56 Om de welluidendheid geschiedt 'er ook nog wel meer verandering, als: *smit* maakt in het meerv: *smeden*; *lid*, *leden*; *kind*, *kinderen*; *barmhartigheid*, *barmhartigheden*, enz.

70 V. Hoe veel naamvallen heeft men?

A. Men telt 'er zes, en noemt ze zoo naar zes onderscheidene gevallen waar in, of manieren waar op men van een persoon of zaak spreekt; en dat zoo wel in het meervoud als in het enkelvoud. In het Latijn noemt men den eersten naamval *Casus Nominativus*, den tweeden *Genitivus*, den derden *Dativus*, den vierden *Accusativus*, den vijfden *Vocativus*, den zesden *Ablativus*.

21 V. Wat onderscheid is 'er dan in die naamvallen?

A. De eerste wijst ons den dader of den persoon, die gezegd wordt iets te zijn of te doen, als: *de Vader spreekt, de braave Moeder wiegt, het huis is groot*, enz. in antwoord dus op de vraag: *Wie?*

De tweede wijst ons den eigenaar aan in antwoord op de vraag: *Wiens?* bij voorb. *het huis van mijnen buurman of mijns buurmans huis, de grootheid der aarde, de opgang der Zon*, enz.

De derde leert ons, aan of voor wien men iets doet, in antwoord op de vraag: *Aan wien?* bij voorb. *ik gaf aan mijnen vader een boek*, en, *ik geef den armen man brood*. De voorzetzels *aan* of *voor* worden toch niet altijd uitgedrukt.

De vierde wijst ons den persoon of zaak aan, op welke iets overgaat, dat wij doen, als: *ik bouw een huis, hij schrijft eenen brief, ik bestraf mijnen Zoon*; alles in antwoord op de vraag: *Wat?* of *wien?*

De vijfde dient om iemand aan te spreken, als: *o Jacob, o Vader*, of ook zonder *o*, als: *Vader! mijn Vader!*

De zesde wijst ons het antwoord op de vragen, *waar mede, waar uit, waar door, of waar van* wij iets doen, als: *ik kom van mijn vader, ik werk met den hamer, ik kom uit het huis*, enz.

Ziet

Ziet hier eenige voorbeelden van volzinnen, waar in de zes Naamvallen voorkomen, en waar op men zich door te letten op de vragen: 1 wie? 2 wiens? 3 aan wien? 4 wat of wien? 5 tot wien geschiedt de aanspraak? en 6 waar van, met of door? in het onderscheiden van den eersten, den tweeden enz. oefenen kan:

1 De vreeze 2 des Heeren geeft 3 aan u 4 alle zegeningen, 5 o sterfelingen! 6 van den hemel. 1 De bewooner 2 van dit huis liet 3 voor u, 4 deze kamer gereedmaaken, 5 mijn vriend! 6 door zijne dienstboden. 1 Ik liet 3 voor u, 5 mijne kinderen!, 4 dezen prijs 2 van naerftigheid inbinden 6 door den boekverkooper. 4 Wat heil bespreekt 1 God 3 u, 5 o liefhebbers 2 van zijnen naam, 6 in zijne beloften?

72 V. Waar kan men die Naamvallen door onderskennen?

A. De meeste door de voorzet-woordjes, *van; aan; o; van, met of door*, gelijk uit de opgegevene voorbeelden blijkt. 'Er zijn 'er echter ook, waar in de woorden zelf of de gewoone voorzetzels *een, de, het* veranderd worden, 't welk te zien is uit de volgende voorbeelden:

Enkelvoud.

- 1 Naamval. *een of de man, eene of de vrouw, een of het kind.*
- 2 ————— *eens of des mans, eener of der vrouwe, eens of des kinds.*
- 3 ————— *eenen of den manne, eener of der vrouwe, eenen of den kinde.*
- 4 ————— *eenen of den man, eene of de vrouwe, een of hêt kind.*

B 4

5 Naam-

5 Naamval. *o man, o vrouwe, o kind.*

6 ——— van, met of door eenen of den man, eene of de vrouwe, een of het kind.

Meervoud.

1 Naamval. *de mannen, de vrouwen, de kinderen.*

2 ——— der mannen, der vrouwen, der kinderen,

3 ——— den mannen, der vrouwen, den kinderen.

4 ——— d' mannen, de vrouwen, de kinderen.

5 ——— o mannen, vrouwen, kinderen.

6 ——— van, met of door de mannen, vrouwen, kinderen.

73 V. Is dit onderscheid der Naamvallen van belang?

A. Ja; om alle dubbelzinnigheid weg te nemen, bij voorbeeld: *o vrouwe! uwe wille zal den man onderworpen zijn.* Las men hier: *uwen* en *de man*, dan moest de man onderworpen zijn; maar leest men: *uwe wille* en *den man*, dan is de vrouwe onderworpen: *uwe wille* staat dan in den eersten, *den man* in den derden naamval. Zoo ook, als men zegt: *wij vergeven onzen schuldenaaren* in den derden naamval, wil men zeggen: *wij schenken aan bun vergiffenis*; maar zegt men: *wij vergeven onze schuldenaaren*, in den vierden naamval, dan is het: *wij brengen bun met vergif om 't leven.* Ook vordert de netheid in het spreken hier oplettendheid, dat men bij voorb. niet zegge: *den Apostel*, maar *de Apostel* zegt; niet: *ik zag de man*, maar *den man*.

- 74 V. Hoe veel *geslachten* zijn 'er?
 A. Drie; het *Mannelijk*, het *vrouwelijk* en het *onzijdig geslacht*.
- 75 V. Wanneer gebruikt men die?
 A. Het *Mannelijk*, als men van *eenen man*; het *vrouwelijk*, als men van eene *vrouw* spreekt; het *onzijdige*, als men niet bepaalt of iets mannelijk of vrouwelijk is, bij voorbeeld van *een kind*.
- 76 V. Maakt dit dan veel verschil in 't spreken?
 A. Ja, en wel 1, in de voorzetwoordjes: *Een, de, bet*; 2, in de bijvoeglijke woorden of adjectiven die men gebruikt bij een ander naamwoord, en 3, in eenige andere woorden, die men bij verkorting gebruikt om het naamwoord niet telkens te noemen, als: *bij en zij, deze, die, dat, wie, welke, wat* en soortgelijke.
- 77 V. Hoe in de voorzetwoordjes: *Een, de, bet*?
 A. *Een* en *de* gebruikt men in het *Mannelijke*, *eene* en *de* in het *vrouwelijke*, *een* of *bet* in het *onzijdige*, in den eersten naamval; doch in de overige verschilt het meer, zoo als in de drie opgegevene voorbeelden vr. 72 al gezien is.
- 78 V. Wat verschil maakt dit in 't gebruik der bijvoeglijke naamwoorden?
 A. Die worden ook in de onderscheidene naamvallen daar naar al of niet verlengd; zoo zegt men niet: *een wijze man, een wijs vrouw,*

vrouw, een wijze kind, maar als men regelmatig spreekt: een wijs man, eene wijze vrouw, een wijs kind; des wijzen mans, der wijzer vrouwe, eens wijzen kinds; aan den wijzen man, aan de wijze vrouwe, aan een wijs kind; den wijzen man, de wijze vrouwe, een wijs kind, enz. Zelfaltijd moeten de bijvoeglijke naamwoorden met die zelfstandige woorden, daar ze bij behooren, in het zelfde geslacht, in den zelfden naamval en in het zelfde getal staan.

79 V. Wat verschil geeft het bij het gebruik van verkortingswoorden?

A. Hier moet vooral op gelet worden, wijl *bij, zijn, bun, ben, bunne* en soortgelijke bij een woord van het Mannelijk geslacht gebruikt worden; maar bij het vrouwelijke *zij, baare, baar*; in 't onzijdige: *het, hetzelfde*. Zoo is ook Mannelijk: *wie, wiens, aan wien*; Vrouwelijk: *welke, welcher of wier, aan welke of wie*; Onzijdig: *wat, wens, aan wat*. Men zegge dus niet: *de vaders bewinnen bare kinderen*, maar *bunne*; niet: *de Moeders waarfchuwven bunne kinderen*, maar *baare*; niet: *de vrouw welks man*, maar: *wier man*; niet: *de Zon verspreidt zyne*, maar *bare ftraalen*, enz.

80 V. Zija alleen die woorden die *eenen man* aanduiden, van het *Mannelijk*; en die *eene*

vrouw

Schooloefeningen

17

vrouw aanduiden, van het *Vrouwelijk* geslacht?

- A. Neen; maar tot het *Mannelijke* behooren ook alle woorden, die eenig ampt of bedrijf van *eenen man* aanduiden, als: *Hovenier, Koopman, Leeraar, Vader, Broeder, Wandelaar*, enz. Die een *Vrouwelijk* bedrijf aanduiden, zijn *Vrouwelijk*, als: *Maeder, Zuster, Nigt, Voedster, Schrobster, Meid*, enz. Het woord: *wijf* gelijk ook de verkleinde woorden: *dochtertje, meisje*, en soortgelijke hebben de voorzetsels van het onzijdige, doch zijn anders *Vrouwelijk*. Men zegt toch: *Het Wijf, het meisje heeft iets in bare hand*; niet *zjne band*.

81 V. En zijn dan alle de overige *onzijdig*?

- A. Neen; het gebruik der taale heeft gewilt, dat ook veele andere woorden tot het *Mannelijk*, veele andere tot het *Vrouwelijk* geslacht behooren.

82 V. Waar aan weet ik dat?

- A. Allerbest door te onderzoeken, welke der voorzetsels *des* of *den*, *der* of *het*, 'er naar den klank best op past. *Des* en *den* zegt men voor woorden, die *Mannelijk*; *der*, voor die *Vrouwelijk*; *het*, voor die onzijdig zijn. Zoo leert de *weluidendheid*, dat men niet *wel* zeggen kan: *de bodem des Zee*, maar *wel: der Zee*; dus

is

is *Zee* vrouwelijk. Men zegt niet *der boom*, maar *des booms*; dus *boom* is mannelijk. Zoo zijn ook mannelijk: *aal*, *bak*, *arm*, *angel*, *appel*, enz. Vrouwelijk: *baaij*, *ark*, *bloem*, *kar*, *aandacht*, enz. om dat het wél klinkt: *des aals*, *des baks*, *der ark*, *der baay*, enz. Goede schrijvers moeten ons hier ten rigtsnoer zijn, waar toe ons D. van Hoogstraten in zijne *Lijst van Zelfstandige Naamwoorden* den weg wijst. Alleen houde men onder het oog, dat, ofschoon men woorden heeft, daar het voorzetsel *des* voor past, echter die woorden, daar men het voorzetsel *bet* voor gebruiken kan, onzijdig zijn, als *bet buis*, *bet paard*, *bet booi*, *bet anker*, enz. waar van anders ook komt: *des buizes*, *des paards*, enz.

83 V. Is 'er niet nog eene verandering in de *bijvoeglijke naamwoorden*?

A. Ja, als men bij *trappen* van *vergelijking* of *vergrooting* eene of andere eigenschap opnoemt, als in: *groot*, *grooter*, *aller-grootst*; *goed*, *beter*, *allerbest* enz. *groot* is hier de eerste trap; *grooter*, de tweede trap. Men zegt immers: *Amsterdam is grooter dan Haarlem* (niet: *als Haarlem*, want op dezen tweeden trap moet altijd: *dan* volgen). *Grootst*, of *allergrootst* is de derde of hoogste trap.

VI.

VI. HOOFDSTUK.

Van de verandering der Werkwoorden.

- 84 V. Wat is een *Werkwoord*?
- A. Een woord, waardoor wij het werken of bestaan van een persoon of zaak op zekeren tijd, uitdrukken, als: *komen, gaan, leezen, worden, beminnen* enz.
- 85 V. Waar van hangt de verandering der Werkwoorden af?
- A. Van *den tijd*, waarin men beduiden wil, dat iets geschiedt, van de *personen*, waardoor iets geschiedt en van *de wijze*, waarop.
- 86 V. Hoe veel *tijden* onderscheidt men?
- A. Drie; het *tegenwoordige*, het *voorledene*, en het *toekomende*.
- 87 V. Hoe veel *personen* heeft men?
- A. Drie in 't enkelvoudige: *ik, gij, hij*, of (als men spreekt van iets dat vrouwelijk is) *zij*, en drie in het meervoudige: *wij, gijlieden, zij*.
- 88 V. Maakt het ook verschil, op wat *wijze* iets geschiedt?
- A. Ja; ik kan de *dader* zijn of *actief*: *ik leeze, ik straffe*, of de *lijder*, *passief*: *ik word geslagen, ik word gestraft*. — Maar in beide die betrekkingen kan ik of 1, verhaalender wijs spreken, als: *ik lees, gij leest*

Schooloefeningen.

leest, bij leest; wij leezen, gij lieden leest, zij leezen; zoo ook: ik zal leezen, gij zult leezen enz. of 2, gebiedender en verzoekender wijs: lees gij, leest gij lieden of 3, wenschender en belovender wijs: *Mogt ik leezen; ik zoude leezen* of 4, onbepaalder wijze: *leezen, geleezen hebben* en eindelijk nog 5, meer algemeen: *leezende, geleezen zijnde of hebbende, zullende leezen, 't welk laatste men een deelvwoord noemt.*

89 V. Wanneer gebruikt men den tegenwoordigen tijd?

A. Als men spreekt van iets dat nu gebeurt: *ik bemin, gij spreekt, bij komt.* enz.

90 V. Wanneer den toekomenden tijd?

A. Van iets dat nog gebeuren moet: *ik zal booren, gij zult komen, bij zal leeren* enz.

91 V. Wanneer den voorledenen tijd?

A. Van iets dat al gebeurd is: *ik las, ik heb geleezen, ik had geleezen.*

92 V. Is in het gebruiken van dien voorledenen tijd niet nog eenig onderscheid?

A. Ja; als men spreekt van iets waartoe men nog bezig was, dan zegt men: *ik las*; dit noemt men daarom den *onvolmaakten tijd*. Als men iets afgedaan heeft, dan zegt men: *ik heb geleezen*; dit heet daarom de *volmaakte tijd*. Als men spreekt van iets, dat al een geruimen tijd afgedaan

dan was, dan zegt men: *ik had gelezen*; dit noemt men hierom den *meer dan volmaakten tijd*.

93 V. Ondergaat elk werkwoord in dezelve tijden en personen dan dezelfde veranderingen?

A. Veele zijn hier regelmatig en hebben gelijke veranderingen; doch ook veele zijn onregelmäßig, bijzonder in den voorledenen tijd; zoo komt van *beminnen*, *ik beminde*; maar van *staan*, *ik sloeg*; van *lezen*, *ik las*; van *stooten*, *ik fiet*; van *worden*, *ik wierd*; van *hebben*, *ik had*; niet *ik slaagde*, *ik leesde*. In den tweeden en derden voorledenen tijd, waarbij men het hulpwoord *hebben* gebruikt, wordt veelal de korte syllabe *ge* voor het werkwoord gezet: *ik heb gelezen*, *gewaandeld*, enz. doch ook somtijds afgelaten, als namelijk het woord reeds samengesteld is: *ik heb bemind*, *vergeten*, *verstoord*. In andere samengestelde woorden wordt het tusschen ingezet: *ik heb uitgestrooid*, *aangegrepen*; 't welk alles door oplettendheid op goede schrijvers moet worden geleerd.

94 V. Wat heeft men bij 't gebruik der *personen* vooral in acht te nemen?

A. Dat men die niet onder één vermengde, maar wel onderschelde, en dus nooit zegge: *Ik beeft*, *gij heb*, *bij heb*; maar *ik heb*, *gij beeft*, *bij beeft*.

95 Op welke letter moet men bij den uitgang der perſoonen het meeste letten?

A. Op de *t*, dewijl die een vast kenmerk is in den tweeden perſoon, zoo van het enkelvoud als van het meervoud, behalven als ik iets beveelender wijze zegge, want dan gebruikt men die alleen in 't meervoud. Zoo ſchrijft men: *ik bemin, gij bemint, en gijlieden bemint, ik deed, gij deedt, en gijlieden deedt. Doet gijl., leest gijlieden*, daar 't in het enkelvoud is: *doe gij, lees gij*. In den derden perſoon van het enkelvoudige in den tegenwoordigen tijd, wordt ook meestal de *t* achter aan geplaatst, *bij bemint, bij leest*, (hoewel men ook ſchrijft: *bij kan, bij mag, bij zal*) niet in den onvolmaakt voorledenen tijd, waar in het altijd is: *bij las, bij sloeg, bij gaf*; ook niet als men iets beveelender of wenschender wijze zegt; dan is het: *bij hoore, bij leeze, dat bij geeve!*

96 V. Gebruikt men voor den derden perſoon niet wel eens het voorzetsel *bet* in plaats van *bij*?

A. Ja, in het enkelvoudige, als men werkwoorden heeft, die zonder perſoonsbenoeming gebruikt worden, als: *bet regent, bet bagelt, bet heeft gefneeuw*d. Ook wel, als de perſoon 'er bij genoemd wordt in eene andere buiging, als: *bet berouwt mij, bet verdroot mij*.

VII HOOFDSTUK.

Van den Spreek- of Schrijfstijl.

97 V. Wat noemt gij den *Stijl* in 't schrijven of spreken?

A. De manier, waar op iemand zich door bij-
één-voeging of samenstelling van woorden
en zaaken uitdrukt.

98 V. Hangt 'er niet veel van eenen goeden
stijl af?

A. Ja; het recht begrip van iemands meening
en al de kracht der overtuiging, die hij
wil te weeg brengen.

99 V. Wat behoort 'er voornamelijk tot eenen
goeden stijl?

A. Oplettend te zijn op de woorden en spreek-
wijzen, die men gebruikt, op behoorlijke
onderscheiding der volzinnen en geregeld-
heid in het voordragen der zaaken.

100 V. Wat moet men bij de woorden in acht
neemen?

A. Dat men

1. Geene overtollige woorden gebruike, als:
*Ik en deed dat niet; de man, dewelke dat
bij mij geweest is; ik dacht bij mij zich
zelven; hier is en, dat, zich, overtollig.*

2. Zoo veel mogelijk moet men uitheemsche
woorden vermijden. Men heeft 'er wel
eenige in onze taal als eigene aangenomen,

C

wel-

welker vermindering gemaktheid zou zijn; doch anders is onze taal rijk genoeg.

3 Men moet alle duistere en dubbelzinnige woorden vermijden.

4 Men onthoude zich van woorden die te laag of te lomp zijn, als *jij*, *jou*, *jullij*, *bert*, enz.; ook van die te hoogdravend zijn.

5 Men gebruike zulke woorden, die geschikt zijn naar de onderwerpen, welke wij behandelen en iemand zonder moeite onze meening kunnen doen vatten.

101 V. Komt het 'er ook op aan, wat spreekwijzen men gebruikt?

A. Ja; men houde hier het zelfde onder het oog als bij de woorden, en gebruike vooral geene, die te plat of te verbloemd zijn. Men blijve in het natuurlijke, zonder laagheid.

102 V. Wat moeten wij bij de plaatsing der woorden in acht neemen?

A. Dat men geene woorden vooraan zette, die achter aan behooren; uit het leezen van goede schrijvers wordt men hier best op geoefend. Van den nadruk die men op een woord wil doen vallen hangt in dezen veel af. In Dichtstukken en gezangen heeft men hier veel vrijheid. Men kan door regelmatig te willen blijven, stroef worden, gelijk wanneer men zegt: *de man heeft ge-*
gee-

geeven dat boek aan mij, in plaats van : heeft mij dat boek gegeven. Te plat is intusfchen ook : gebeitigd worde uw name ! en : ons dagelijks brood geef ons beden , dat uw name en geef ons beden vooraan moeten staan.

103 V. Wat heeft men bij de samenvoeging der woorden op te merken ?

A. Dat men de getallen, personen, tijden en geslachten naauwkeurig onderscheide naar het gene Hoofdstuk V en VI geleerd is.

104 V. Wat behoort 'er tot de onderscheiding der volzinnen ?

A. Het behoortlijk plaatzen der zinscheidings-tekenen, waar van Hoofdst. III; en het in acht neemen, dat de volzinnen niet te kort zijn, om niet onduidelijk te worden; maar ook niet te lang of door tusfchen-redenen gerekt zijn, om den hoorder of leezer niet te vermoeijen.

105 V. Wat verstaat gij door eene geregelde voordracht der zaaken ?

A. Dat men 1 geene zaaken aanvoere, dan die tot ons oogmerk dienstig zijn. 2 Alle herhaalingen, die niet volftrekt noodzaakelijk zijn, vermijde. 3 De deelen onzer rede behoortlijk samenvoegde zonder sprongen of gaapingen te maaken, en ten 4 vooral den aart van het onderwerp, dat men verhandelt, niet uit het oog verlieze, door bij voorb.

boertig te worden, als men over ernstige dingen; vrolijk, als men over treurige dingen handelt, enz.

106 V. Waar op komen dan de hoofdvereischen van eenen goeden stijl uit?

A. Op vloeibaarheid, duidelijkheid en natuurlijke eenvoudigheid, waarbij men voegen kan, als men overtuigen wil, zeggenskracht; en, als men vermaaken wil, puntigheid.

107 V. Wat moeten wij bij het *briefschrijven* bijzonderst in acht neemen?

A. Dat men zijnen brief inrigte naar de wijze, waarop men iemand aanspreken en met hem verkeerem zou in woorden-wisfeling, als hij bij ons was.

AAN-

A A N H A N G Z E L

ter oefening in de voorgaande Vraagen by
het leezen van eenige

PSALM-VERZEN EN GEZANGEN

uit de Nieuwste Psalmberijming.

I VOORBEELD.

Psalm I : 1.

1 *Welzalgig* 2 *bij*, die in 3 *der boozen* 4 *raad*
5 *Niet* 6 *wandelt*; 7 *noch* op 8 't 9 *pad der* 10 *zondaars* staat;
Noch wederzit; daar zulken 11 *samen* rotsen,
Die roekeloos met 12 *God en Goedsdienst* spotten;
Maar 13's 14 **HEEREN** 15 *wet* 16 *blijmoedig* 17 *dag en nacht*
Heraenkt, 18 *bepéinst* en ijverig 19 *betracht*.

1 *Welzalgig*.] Men vraagt hier:

Hoe veel vocalen heeft dit woord? drie *e, a, i*.

Hoe veel consonanten? vijf *w, l, z, l, g*.

Hoe veel syllaben? drie *wel-za-lig*.

Waarom niet gespeld *welz a-lig*? om dat dit woord is
samengeteld uit *wel* en *zalgig*, vr 26 In *poli a-det*
zou het anders zijn, om dat dit is samengeteld
uit *pbi* en *ader*.

Waarom *welzalgig*, en niet *welsalgig* of *welzalgich*, met
een *s* en *ch*? om dat in *za* de uitspraak zacht is en
dus de *z* gebruikt moet worden, even als in de
volgende woorden, *boozen*, *zondaars*, *nederzit*,
vr. 15. Het meêrvoud is niet *welzalgiche*, maar *wel-
zalgige*, daarom moet de laatste letter *g* zijn, v. 57.

Waarom *Welzalgig* met een groote of capitale *W*? om
dat het in den beginne van den Psalm is, vr. 9.

NB. de vragen naa vocalen, consonanten en syllaben herhaalen wij bij de volgende woorden niet, om dat dit eene woord daar toe ter genoegzaam proeve is:

- 2 *bij*,] Waarom niet *ij*, en niet *bei*? om dat, schoon de uitspraak niet veel verschilt, dit woord oudtijds *bi* was, vr. 12.
- bij*,] Waarom hier een comma achter? om dat wel de volzin niet uit is, maar men echter een weinig rusten kan, vr. 41.
- 3 *der boozen*] In wat naamval staat dit? In den tweeden naamval van het meervoud. In het enkelvoudige zou het zijn *des boozen*, vr. 71, 72. *Boozen* is het meervoud van *boos*, vr. 69, wordende *des* in z verenderd, om deszelfs harde uitspraak, vr. 56.
- 4 *raad*,] Waarom niet *raat*, of *raadt*? om dat het meervoud is *raaden*, vr. 55.
- raad*] Waarom hier geen comma achter, daar de regel ten einde is? om dat ofschoon de regel in Dichtstukken afgebroken wordt, dit geen bewijs is, dat de zin uit is; gelijk hier, daar de eerste woorden der volgende regel 'er nog toe behooren.
- 5 *Niet*] Waarom wordt hier weder een groote N gevonden? om dat in een vers ook ijder regel met een capitale letter begonnen wordt.
- 6 *wandelt*] Waarom hier een *t* op 't einde en niet *wandeld*? om dat de *t* hier een bewijs van den derden peritoon in den tegenwoordigen tijd is, even als in de volgende woorden: *staat*, *herdenkt*, *bepeinst*, enz. vr. 95. Over het onderscheid tusschen den tegenwoordigen, voorledenen en toekomstenden tijd, zie vr. 83, 90, 91.
- wandelt*] Is die een naamwoord, of werkwoord? Een werkwoord, wijl het aanwijst, wat iemand doet, vr. 84. daarentegen zijn *raad*, *pad*, *zondaars*, naamwoorden, vr. 64.

- waant**] Waarom hier een halve punt achter? Om dat de voorgaande woorden een goeden volzin uitmaaken, schoon 'er nog meer volgt tot voortzetting der rede, vr. 43.
- 7 **noch**] waarom niet *nog*? Om dat het hier *an niet* be-
deidt. *Nog* zegt tot *nog toe*, vr. 57.
- 8 **'t**] Wat zegt dit teken voor de *t*? Dit is een Apo-
stroph of verkortings-teken, wijl het woord vol
uit wezen zou: *het*, vr. 35.
- 's pad**] Van wat geslacht is dat woord? Onzijdig, om
dat *enhet* voor komt, vr. 82.
- 9 **pad**] Waarom met een *d*? Om dat het meervoud *pa-*
den is, vr. 55.
- 10 **zondaars**] Waarom niet *sondaars*? Om dat hier een
zachte letter zijn moet, vr. 15. De laatste *s* is een
bewijs van het meervoud, vr. 69.
- 11 **famenrotten**] Waarom niet *zamenrotten*? om dat hier
een harde letter zijn moet, vr. 15.
- 12 **God**] Waarom wedet den groote letter? Om dat hier
de naam van 't Opperwezen voorkomt, vr. 9.
- 13 **'s HEEREN**] Waarom een Apostroph voor *s*? Om
dat het bij verkorting voor *des* is, vr. 35.
- 14 **HEEREN**] Waarom alle letters capitaal? Om dat
hier in den Grondtekst *Jehovah* staat, vr. 9.
- 15 **wet**] Waarom met een *t*? om dat het meervoud niet
is *wedden*, maar *wetten*, vr. 55.
- 16 **blijmoedig**] Waarom niet *blijmoedig*? Om dat het oud-
tijds *als* met *i* uitgesproken wierdt, vr. 58, waar-
om men ook in den volgende regel *ijverig* leest.
- 17 **dag, nacht**] Waarom *dag* met een *g* en *nacht* met
ch? Om dat in *nacht* een harde uitpraak, is, daar
van *dag* komt *dagen*, vr. 57.
- 18 **bepijnt**] Waarom niet *bepijnt*? Om dat het oud-
tijds *at* een tweebank, geen *i* was, vr. 58.

19 *betracht*:] wat doet hier de dubbele punct achter?
Om dat de zin wel uit is, maar 'er tot verklaring
nog meer volgt, vr 43. *Bepeins* en *betracht*
staan in het enkelvoud van den tegenwoordigen
tijd, vr. 93

NB. Men kan ter oefening uit dit voorbeeld ook nog
vraagen:

a welke Koppelwoorden, voorzetsels, en bijvoeg-
zels hier in zijn? Koppelwoorden zijn hier: *noch*
en *maar* Voorzetsels: *in*, *op*, *met*. Bijwoorden:
niet, *roekeloos*, *vlijmedig*, *ijwarig*; vr 62.

b Wat naamvallen men hier vindt? den eersten in:
hij, *die*, *zulken* Den tweeden in: *der boezen*,
der zondaars, in 't meervoud: 's *leeren*, in 't en-
kelvoud Den vierden in: *wet*. Den zesden in: *in*
raad, *op 't pad*, *met God*. De derde en vijfde
wordt hier niet gevonden, vr. 71.

II VOORBEELD.

Pfalm XXV : 2, 3.

1 HEER, 2 ai! 3 maak 4 mij uw wege,
Door 5 uw woord en Geest bekend;
Leer mij, hoe die zijn gelegen,
En waar heen 6 G'uw treden 7 wendt:
Leld mij in uw 8 waarheid: leer
Ijorig mij uw wet betrachten;
Want gij zijt mijn heil, o Heer!
9 'k Blijf U al 10 den dag verwachten.

Denk aan 't vaderlijk 11 meddoogen,
HEER, waarop ik biddend pleis;
Milde handen, vriendlijk oogen
Zijn bij U van eeuwigheid.
Sla de zonden nimmer gde,
Die mijn 12 jongheid 13 heeft 14 misdreeven;
Denk aan mij toch in gende,
Om uw goedheid eer te 15 geeven.

1 HEER

- 1 **HEER**] Hier vindt men weder, als in 't volgende *Geest*, den naam van God en daarom grooter letter; zoo ook in 't vervolg: *G*, *Gij*, *U*, vr. 9. Dit woord **HEER** staat in den vijfden naamval.
- 2 **ai!**] hier is een uitroepteken, vr. 48, gelijk in 't vervolg: *o Heer!*
- 3 **maak**] zonder *t* 'er achter, om dat het in 't enkelvoud staat; zoo ook in de volgende woorden: *leid*, *leer*, *denk*, *sta*, vr. 95. Men merke nog op, dat alle die woorden gebiedender of verzoekender wijze staan, vr. 88.
- 4 **mij**] niet *mijn*, gelijk in den 7 regel, om dat de perfoon zich hier zelf noemt zonder bijvoegzel, vr. 51.
- 5 **uw**] het zelve onderscheid tusschen *uw* en *u* is 'er als tusschen *mijn* en *mij*. In den 8 Regel leest men *u*. Het is hier *uw*, niet *uwen*, om dat woord onzijdig is, vr. 78.
- 6 **G'**] bij verkorting voor *Ge* of *Gij*, vr. 35.
- 7 **wendt**] De letter *d* is hier niet overtollig, om dat het werkwoord niet is *wennen*, maar *wenden*; de *t* is hier een bewijs des derden perfoons, vr. 95.
- 8 **waarheid:**] Met een *d* op 't einde, om dat het meervoud *waarheden* is, vr. 55. Niet: *waarheid*, want, wijl de *ij* een dubbele *i* is, zou hier eene letter overtollig zijn, vr. 58.
De dubbele punct is hier achter om dat het volgende nog eene verklaring behelst van het vorige, vr. 43.
- 9 **'k Blijf**] Voor *k* is een Apostroph, vr. 35. Het woord is: *ik*. *Blijf* word met een *f* gespeld, schoon 'er bij verlenging *blijven* komt, om dat de *o* op 't einde van een woord te zacht is, vr. 56.
- 10 **den dag**] niet *de dag*, want *dag* is mannelijk. Men zegt *des daags*, vr. 82.
- 11 **meldoogen**] In dit woord, gelijk ook in de volgende: *gde*, *gende*, is de *d* uitgelaten. Volait zijn de woer-

woorden: *mededogen*, *gade*, *genade*. Het *Tanen-*trekkingsteken (^) wijst zulks aan, vr. 37.

12 *jongheid*] niet *jonkheid*, want het komt van *jong*, *jongen*.

13 *heeft*] in den derde[n] persoon, niet: *heb*, vr. 94.

14 *misdreeven*,] Men vindt hier, gelijk overal in de Psalmberijming, twee klinkers of vocalen bijéén, wanneer die in het enkelvoud ook zijn. zie vr. 52. Het enkelvoud is hier: *misdreef*. Zoo ook in

15 *geeven*] dat van *geef* komt, vr. 56. Dit *geeven* staat hier in de onbepaalde wijze, vr. 88, daar het vorige: *heeft misdreeven* in den volmaakt voorledenen tijd staat, vr. 92.

III VOORBEELD.

Psal. CXIX : 5.

*Waar mede 1 zal de 2 jongeling 3 zijn 4 pad,
Door 5 ijdelheên 6 omsingeld, 7 rein 8 bewaaren?
Gewis als hij 9 het 10 houdt 11 naar 't heilig blad.
U zoekt mijn 12 hart; mijn 13 oog 14 blijft op U 15 staaren:
Laat mij van 't spoor, in 16 uw gebodn vervat,
Niet dwaalen, Heer; laat mij niet bulploos vaaren.*

1 *zal*] Niet *sal*, want de eerste letter is zacht, vr. 15. Niet: *zalt*, ofschoon anders de derde persoon een *t* heeft, want *zal* maakt hier een uitzondering op vr. 95. Dit *zal* bij *bewaaren* gevoegd is een bewijs, dat het werkwoord in den toekomenden tijd staat, vr. 92.

2 *jongeling*] niet: *jongelink*, want het meervoud is *jongelingen*.

3 *zijn*

- 3 *zijn*] niet: *haar*; want *jongeling* is mannelijk, vr. 79. daarom ook in den derden regel: *bij*; niet *zij*.
- 4 *pad*] met een *d*, om dat het: *paden* geeft, vr. 55; zoo ook *omfingeld*, *blad*.
- 5 *ijdelheden*] met een samentrekkingsteken voor: *ijdelheden*, zoo ook in 't vervolg: *geboën* voor *geboeden*, vr. 37. *ijdelheden* is het meervoud, waar in woorden die op *heid* uitgaan, *heden* hebben, vr. 69
- 6 *omfingeld*] andere spellen *omcingeld*; maar de *s* is voor het Nederduitsch geschikter.
- 7 *rein*] met *ei*, om het te onderscheiden van *rijn* (een rivier) vr. 58.
- 8 *bewaaren?*] hier heeft men een vraagteken. Men vraagt iets, vr. 48.
- 9 *het*] 't woord *pad* is onzijdig, daarom *het pad*, zoo ook *het blad*, *het spoor*, vr. 82.
- 10 *houdt*] Hier vindt men een *d*, om dat het van *bouden* komt, en een *t* 'er achter, om dat het de derde persoon is, vr. 95.
- 11 *naar 't*] wel te onderscheiden van *na*, (achter) vr. 52. Voor 't staat een Apostroph, vr. 35.
- 12 *hart*] In onderscheiding van een dier, dat wij *hert* noemen, vindt men hier een *a*; en, om dat het meervoud *harten is*, niet *hard*, maar *hart*, vr. 55
- harts*;] Hier vindt men een halve punct of semicolon, om dat ofschoon een gedeelte van den zin vol is, het volgende nog een noodzaaklijk bijvoegzel is, vr. 43.
- 13 *oog*] niet: *ooch*, want het meervoud is: *oogen*, vr. 57
- 14 *blijft*] Een werkwoord, dat in den derden persoon van den tegenwoordigen tijd staat, gelijk de *t* aanwijst. Vergelijk II voorbeeld, n. 9.
- 15 *staaren*:] Hier vindt men een dubbele punct, om dat het volgende alleen 'er een verklaring van is, vr. 43

- 16 *uw*] Niet *u*; zoo als in den voorgaanden regel, om dat het niet op zich zelve staat, maar bij *geboen* hoort, vr. 51. welk onderscheid ook regel 4 en 5 in *mijn* en *mij* te onthouden is.

IV VOORBEELD.

Morgenzang, vers 1, 4.

1 *Wij danken u*, 2 *barmhartig 3 God*,
Beschikker van 4 ons deel en 5 lot,
Voor 6 uwe hoed en 6 trouwe 7 wacht,
Ons 8 weer 9 betoond in 10 dezen nacht.

11 *Zie op ons neder in 8 genal*,
Op dat ons werk voorspoedig 12 gaa;
En 11 scheld ons alle misdaden 13 kwijt,
o Heer! die vol ontferming 14 zijt.

- 1 *wij danken*] de eerste persoon in 't meervoud van den tegenwoordigen tijd: *Danken* is een werkwoord vr. 84.
- 2 *barmhartig*] niet: *barmhertig*, om dat het van *hart* afftamt.
- 3 *God*] meteen *d*, om dat het meervoud *Goden* is, vr. 55
- 4 *ons*] in 't onzijdige; want *deel* is onzijdig. vr. 82.
- 5 *lot*] met een *t*, om dat het *loten* geeft. vr. 55.
- 6 *uwe, trouwe*] Niet *uwen, trouwen*, om dat *hoede en wacht* van 't vrouwlijk geslacht zijn, vr. 78.
- 7 *wacht*] niet: *wagt*, want het komt van *waken, Hoogd. wachen*, vr. 57.
- 8 *weer*] bij samentrekking voor *weder*; zoo ook in 't vervolg *genal, misdaden*, voor *genade, misdaden*, vr. 37.

9 be.

- 9 *betoond*] met een *d*, om dat het bij verlenging *betoonde* is. Als het de derde persoon was: *bij betoont*, moest het met een *t* zijn, vr. 95.
- 10 *dezen*] *Nacht* is mannelijk, daarom *dezen* niet *deze*, vr. 78.
- 11 *zie*] In het enkelvoud zonder *t*, gelijk ook het volgende: *scheld*, vr. 95. In 't meervoud is het: *ziet*, *scuelut*.
- 12 *gaa*] niet: *gaat*, want *het gaa* komt hier voor wenschender wijze, vr. 95.
- 13 *kwijt*] Niet: *quijt*, om dat de *q* een vreemde Letter is, vr. 16.
- 14 *zijt*] niet: *is*, want men blijft in den tweeden persoon spreken, vr. 94.

V VOORBEELD.

Avondzang, vs. 7.

O 1 *Vader*, dat 2 *uw* 3 *liefd'* ons 4 *blijk'*!
 O Zoon, 5 *maak* ons *uw* 6 *beeld* gelijk!
 O Geest, zend 7 *uwen* troost ons 8 *neer*!
 9 *Drieëenig* God, u zij al d'eer!

- 1 *Vader*] Deze naam van God, gelijk ook de volgende: *Zoon*, *Geest*, *U*, hebben weder een groote letter vr. 9.
- 2 *uw*] wel te onderscheiden van *u*. dat wij in den vierden regel vinden, vr. 51. Voluit was het *uwe*, dewijl *liefue* van het vrouwelijk geslacht is; dan de *e* achter bijvoeglijke naamwoorden, wordt om de welluidendheid, of in Dichtstukken om de maat, dikwijls uitgelaaten. Zoo was het Ps. XXV: 2, 3 *uw treden*, *uw waarheid*, *mijn jongheid*, voor *uwe*, *mijne*, enz. 3 *lief-*

- 3 *liefde*] hier vindt men een Apostroph, gelijk ook in de volgende woorden: *blijk*, *d*, voor *liefde*, *blijke*, *de*, vr. 35.
- 4 *blijk*] niet: *blijkt*, om dat, ofschoon het de derde persoon is, het gebiedender of verzoekender wijze genomen wordt, voor *blijke*, vr. 95.
- blijk!*] hier vindt men, gelijk nog driemaal in dit vers, een teken van uitroep of aanroeping, vr. 48.
- 5 *maak*] niet: *maakt*, om dat het de tweede persoon in het enkelvoudige is, gelijk ook *zend* in den volgende regel, vr. 95.
- 6 *beeld*] niet: *beelt*, want het maakt: *beelden*, vr. 55. Voor *beeld* staat *uw*, om dat het onzijdig is, en het voorzetsel *aan* uitgelaten wordt, want op *gelijk* volgt de derde naamval.
- 7 *uwen*] niet: *uwe*. *Troost* is mannelijk: men zegt: *des troostes*, vr. 82.
- 8 *nêr*] met een famentrekkingsteken voor *neder*, vr. 37
- 9 *Drieëenig*] met twee stippen boven de tweede *e*, ten bewijze, dat daar eene andere syllabe begint, vr. 33

TE HAARLEM,

By JOHANNES JACOBUS BEETS, Boek- en
Papierverkooper, in de Grootte Houtstraat,